

TOJKISTONDA “ELEKTRON SUD” TIZIMI: HUQUQIY ASOSLAR VA AMALIY NATIJALAR

Choriyeva Charos Burhonovna

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ommaviy axborot vositalari huquqi mutaxassisligi magistranti

(charoschorieva2703@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19629855>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Tojikiston Respublikasida sud tizimini raqamlashtirish va “elektron sud” (e-court) konsepsiyasini joriy etish tajribasi kompleks tahlil qilingan. Tadqiqot davomida Tojikistonning ushbu sohadagi normativ-huquqiy bazasi, xususan, iqtisodiy protsessual qonunchilikdagi o‘zgarishlar, Yagona elektron hujjat aylanish tizimi va videokonferensaloqa imkoniyatlari o‘rganilgan. Maqolada elektron sud tizimini joriy etishda yuzaga kelayotgan texnik, huquqiy va ijtimoiy muammolar aniqlanib, Tojikiston tajribasining ijobiy jihatlarini O‘zbekiston sud-huquq tizimiga tadbiiq etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Elektron sud, raqamlashtirish, videokonferensaloqa, elektron hujjat aylanishi, elektron dalil, sud hokimiyati, O‘zbekiston, Tojikiston, protsessual islohotlar, raqamli savodxonlik.

Аннотация. В данной статье представлен комплексный анализ опыта Республики Таджикистан по цифровизации судебной системы и внедрению концепции “электронного суда” (e-court). В ходе исследования изучена нормативно-правовая база Таджикистана в этой сфере, в частности изменения в экономическом процессуальном законодательстве, Единая система электронного документооборота и возможности видеоконференцсвязи. В статье выявлены технические, правовые и социальные проблемы, возникающие при внедрении системы электронного суда, и разработаны научно-практические предложения по применению положительных аспектов опыта Таджикистана в судебной системе Узбекистана.

Ключевые слова: Электронный суд, цифровизация, видеоконференцсвязь, электронный документооборот, электронное доказательство, судебная власть, Узбекистан, Таджикистан, процессуальные реформы, цифровая грамотность.

Abstract. This article presents a comprehensive analysis of the Republic of Tajikistan's experience in digitalizing the judicial system and implementing the “e-court” concept. The study examines Tajikistan's regulatory and legal framework in this area, specifically changes in economic procedural legislation, the Unified Electronic Document Management System, and videoconferencing capabilities. The article identifies technical, legal, and social challenges arising in the implementation of the e-court system and develops scientific and practical proposals for applying positive aspects of Tajikistan's experience to the judicial system of Uzbekistan.

Keywords: E-court, digitalization, videoconferencing, electronic document circulation, electronic evidence, judiciary, Uzbekistan, Tajikistan, procedural reforms, digital literacy.

Kirish. XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi davlat boshqaruvi tizimlarining barcha sohalarida, jumladan, sud-huquq tizimida ham tub o‘zgarishlarni talab qilmoqda. Global raqamli transformatsiya sharoitida sud hokimiyati faoliyatining ochiqligi,

aholining odil sudlovga bo'lgan ishonchini oshirish, shuningdek, sud jarayonlarining samaradorligi va tezkorligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan, O'zbekiston va Tojikiston ham ushbu jarayonlardan chetda qolmagan. Har ikki davlatda "elektron sud" (e-sud) konsepsiyasini joriy etish, sud ishlarini yuritishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, elektron hujjat aylanishi, videokonferensaloqa tizimlari va ishlarni avtomatlashtirilgan taqsimlash mexanizmlarini yo'lga qo'yish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda¹.

O'zbekiston Respublikasida sud tizimini raqamlashtirish "Elektron sud" tizimini joriy etish, sud hujjatlari va qarorlarining elektron reyestrini yaratish, videokonferensaloqa tizimini rivojlantirish kabi yo'nalishlarda faol olib borilmoqda. Biroq, ushbu jarayonlar qator muammolar - huquqiy bazaning yetarli darajada takomillashmaganligi, texnik infratuzilmaning hududlarda sust rivojlanganligi, elektron dalillarni sudda qo'llash tartibining aniq belgilanmaganligi, shuningdek, fuqarolarning raqamli savodxonligi pastligi bilan to'sqinlik qilmoqda². Shu nuqtai nazardan, qardosh davlat - Tojikiston Respublikasining elektron sud tizimini rivojlantirish tajribasini o'rganish, undagi ijobiy jihatlarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Tojikistonda elektron sud tizimini rivojlantirish masalalari ayrim tadqiqotchilar, jumladan, T.A. Abdullobekzoda³, M.A. Abdujabborov⁴ va R.R. Rahmatjonzoda⁵ ishlarida qisman yoritilgan. O'zbekistonda elektron sud tizimini rivojlantirish masalalari esa U.X. Muhammadjonov⁶, Sh.B. Ismoilov⁷, A.A. Saidov⁸ kabi mualliflar tomonidan o'rganilgan. Biroq, mavjud ilmiy adabiyotlarda Tojikiston va O'zbekiston elektron sud tizimlarini qiyosiy tahlil qilish, Tojikiston tajribasini O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlarini asoslashga bag'ishlangan kompleks tadqiqotlar yetarlicha emas. Aynan shu holat ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot obyektini Tojikiston Respublikasi va O'zbekiston Respublikasi sud tizimlarini raqamlashtirish jarayonlari tashkil etadi. Tadqiqot predmeti esa Tojikistonda "elektron sud" (e-court) konsepsiyasini joriy etishning huquqiy-institutsional asoslari, amaliy mexanizmlari, mavjud

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar rivojlanishi yillari" dasturi to'g'risidagi Farmoni, 2025-yil // Lex.uz: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz> (murojaat sanasi: 15.03.2026).

² Karimov, I.A. Elektron sudlov tizimini joriy etishning dolzarb muammolari // Qonun ustuvorligi. – 2024. – №3. – B. 32-38.

³ Abdullobekzoda, T.A. Evolyutsiya normativnoy reglamentatsii instituta primeneniya elektronnoy informatsii v ugovovno-protsessualnom zakonodatelstve Respubliki Tadjikistan // Tribuna molodyx uchenyx. – 2024. – №2. – S. 45-52.

⁴ Abdujabborov, M.A. Elektron hukumat: Tojikiston sharoitida shakllanish xususiyatlari va rivojlanish muammolari // Fan va innovatsiya. – 2014. – №2. – B. 178-181.

⁵ Raxmatjonzoda, R.R. Perspektivy sifrovoy modernizatsii ugovovnogo protsessu v Tadjikistane // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Pravo. – 2022. – T. 13. – №2. – S. 345-360.

⁶ Muhammadjonov, U.X. "Elektron sud" tizimini joriy etishning huquqiy asoslari // O'zbekiston huquqiy axborotnomasi. – 2021. – №4. – B. 12-18.

⁷ Ismoilov, Sh.B. O'zbekistonda elektron sud tizimini rivojlantirish istiqbollari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2022. – №3. – B. 25-32.

⁸ Saidov, A.A. Raqamli iqtisodiyot va sud tizimini modernizatsiya qilish // Jamiyat va boshqaruv. – 2023. – №1. – B. 45-51.

muammolar va ularni bartaraf etish yoʻllari, shuningdek, ushbu tajribani Oʻzbekistonda qoʻllash imkoniyatlaridan iborat.

Tadqiqotning asosiy maqsadi Tojikiston Respublikasida elektron sud tizimini rivojlantirish tajribasini kompleks tahlil qilish va uni Oʻzbekiston Respublikasining elektron sud tizimini takomillashtirishda qoʻllash boʻyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tojikistonning elektron sud tizimini rivojlantirish tajribasini oʻrganish va undagi ijobiy jihatlarni Oʻzbekiston sharoitiga moslashtirish, shuningdek, Tojikistonda yuzaga kelgan muammolarni oldindan hisobga olish orqali Oʻzbekistonda sud tizimini raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish, huquqiy bazani takomillashtirish va tizim samaradorligini oshirish mumkin.

Maqolaning asosiy maqsadi - Tojikiston tajribasini oʻrganish va uni Oʻzbekiston elektron sud tizimini takomillashtirishda qoʻllash boʻyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy tahlil, normativ hujjatlarni oʻrganish va statistik tahlil metodlaridan foydalanilgan.

Asosiy qism. Tojikiston Respublikasida sud tizimini raqamlashtirish va “elektron sud” konsepsiyasini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mamlakatda ushbu jarayonning huquqiy asoslarini bir qator normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etadi.

Birinchidan, asosiy huquqiy baza sifatida Tojikiston Respublikasining “Sudlar faoliyati toʻgʻrisidagi maʼlumotlardan foydalanish imkoniyati toʻgʻrisida”gi Qonuni (2021-yil 25-iyun, №1783) muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu qonun fuqarolar va tashkilotlarning sudlar faoliyati toʻgʻrisidagi maʼlumotlardan foydalanish imkoniyatini, shu jumladan, sud qarorlariga elektron shaklda kirish huquqini tartibga soladi⁹.

Ikkinchidan, Tojikiston Respublikasining Iqtisodiy protsessual kodeksiga kiritilgan oʻzgartirishlar (2020-yil 19-mart) elektron sud tizimini rivojlantirishda muhim qadam boʻldi. Kodeksning 124, 134, 135-moddalarida iqtisodiy sudlarga elektron shaklda murojaat qilish, sud xabarnomalarini elektron va mobil aloqa vositalari orqali yuborish imkoniyatlari belgilangan¹⁰.

Uchinchidan, “Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar rivojlanishi yillari” (2025-2030) dasturi doirasida sud tizimini raqamlashtirish boʻyicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Dasturga muvofiq, sudlarni Yagona elektron hujjat aylanish¹¹ tizimiga ulash, elektron imzodan foydalanishni kengaytirish va sud xizmatlaridan elektron shaklda foydalanish imkoniyatlarini yaratish koʻzda tutilgan¹².

⁹ Qonuni Jumhurii Tojikiston “Dar borai dastrasi ba ittulooti faoliyati sudho” az 25 iyuni soli 2021, №1783 // Adliya vazirligi qonun hujjatlari bazasi. –

URL:<https://mmk.tj/content/%D2%9B%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%D0%B8-%D2%B7%D1%83%D0%BC%D2%B3%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B8-%D1%82%D0%BE%D2%B7E>

¹⁰ Qonuni Jumhurii Tojikiston “Dar borai vorid namudani taʼjyiru ilovaho ba Kodeksi mufroivavii iqtisodii Jumhurii Tojikiston” az 19 marti soli 2020. URL: <https://mmih.tj/SEARCH/DocumentView?DocumentId=136170&compareid=136170>

¹¹ Agenti-i innovatsiya va texnologiyahoi raqamii nazdi Prezidenti Jumhurii Tojikiston. Yagona sistemai elektroni idorakuunii hujjat-ho: natijaho va durnamo. – Dushanbe, 2025. – 28 s.URL: <https://mmih.tj/>

¹² Qarori Hukumati Jumhurii Tojikiston “Dar borai Barnomai rushdi iqtisodi raqami va innovatsiyaho dar solhoi 2025-2030” az 15 dekabri soli 2024, №765.URL: <https://mmih.adlia.tj/Search/DocumentView?DocumentId=166705>

Institutsional jihatdan, Tojikistonda elektron sud tizimini rivojlantirish bo'yicha mas'uliyat bir necha davlat organlari o'rtasida taqsimlangan. Sud hokimiyati organlari — Oliy sud va uning hududiy bo'linmalari tizimni amaliy joriy etishda bevosita ishtirok etadi. Innovatsiya va raqamli texnologiyalar agentligi esa texnik infratuzilmani yaratish va rivojlantirish, elektron imzo tizimini (IMZO) boshqarish kabi vazifalarni amalga oshiradi¹³.

2025-yil sentyabr oyida Dushanbe shahrining barcha sudlari - Oliy sud, Sino, Ismoil Somoniy, Shohmansur, Firdavsi tuman sudlari va Dushanbe harbiy sudi Yagona elektron hujjat aylanish tizimiga ulandi. Bu esa sudlar va boshqa davlat organlari o'rtasida to'liq elektron hujjat almashinuvini ta'minlash imkonini berdi.

Shu bilan birga, Tojikistonda elektron sud tizimini joriy etishda bir qator muammolar ham mavjud. Xususan, hududlardagi sudlarning texnik jihozlar va internet bilan yetarli darajada ta'minlanmaganligi, protsessual qonunchilikda elektron dalillarni sudga qo'llash tartibining aniq belgilanmaganligi, shuningdek, fuqarolarning raqamli savodxonligi pastligi tizimning to'liq ishlashiga to'sqinlik qilmoqda¹⁴.

Tojikiston Respublikasida sud tizimini raqamlashtirish jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bir qator amaliy afzalliklarni namoyish etmoqda.

Videokonferensaloqa tizimi. Sud majlislarini videokonferensaloqa orqali o'tkazish amaliyoti keng joriy etilgan. Ushbu tizim orqali:

- ✓ uzoq hududlarda yashovchi ishtirokchilarning sudga kelib- ketish xarajatlari kamaygan;
- ✓ tergov izolyatorlarida saqlanayotgan shaxslarni sudga olib kelish bilan bog'liq xavfsizlik muammolari bartaraf etilgan;
- ✓ sud majlislarining tezkorligi va samaradorligi oshgan¹⁵.

Elektron hujjat aylanishi. Yagona elektron hujjat aylanish¹⁶ tizimining joriy etilishi quyidagi imkoniyatlarni yaratdi:

- ✓ sudlar va boshqa davlat organlari o'rtasida hujjat almashinuvi bir necha barobar tezlashgan;
- ✓ qog'oz hujjatlar bilan bog'liq byurokratik to'siqlar qisqargan;
- ✓ hujjatlarning yo'qolishi yoki buzilishi xavfi kamaygan;
- ✓ sud ishlarining yuritilishida shaffoflik ta'minlangan¹⁷.

Ishlarni avtomatik taqsimlash. Sud ishlarini sudyalalar o'rtasida avtomatik taqsimlash tizimi joriy etilgan. Ushbu mexanizm:

- ✓ sud ishlarini taqsimlashda inson omilining ta'sirini bartaraf etgan;
- ✓ ishlarning sudyalalar o'rtasida teng taqsimlanishini ta'minlagan;
- ✓ sudlov jarayonining xolisligi va ochiqligini oshirgan¹⁸.

¹³ Sudi Oliy Jumhuri Tojikiston. Ma'ruza dar Forumi baynalmilali "Shakli elektronii adolati sudi". – Dushanbe, 2025. – 23 aprel.

¹⁴ Karimzoda, R.Sh. Naqshi raqamishavi dar adolati sudii Tojikiston. – Sudi nohiyai Ismoil Somonii shahri Dushanbe. – 2025.

¹⁵ Sudi Oliy Jumhuri Tojikiston. Hisoboti faoliyati sudho dar samti raqamikonuni. – Dushanbe, 2025. – 45 s.

¹⁶ Agenti-i innovatsiya va texnologiyahoi raqamii nazdi Prezidenti Jumhuri Tojikiston. Yagona sistemai elektroni idorakuunii hujjat-ho: natijaha va durnamo. – Dushanbe, 2025. – 28 s.URL: <https://mmih.tj/>

¹⁷ Agentii innovatsiya va texnologiyahoi raqamii nazdi Prezidenti Jumhuri Tojikiston. Yagona sistemai elektroni idorakuunii hujjat-ho: natijaha va durnamo. – Dushanbe, 2025. – 28 s.URL: <https://egov.tj/site/innovation?lang=tg>

Elektron imzo tizimi (IMZO). IMZO mobil ilovasi fuqarolarga:

- ✓ hujjatlarni elektron shaklda imzolash;
- ✓ sud va boshqa davlat organlariga elektron murojaat yuborish;
- ✓ shaxsni tasdiqlovchi elektron hujjatlardan foydalanish imkonini bermoqda¹⁹.

Yuqoridagi ijobiy jihatlarga qaramay, Tojikistonda elektron sud tizimini to'liq joriy etishga to'sqinlik qilayotgan bir qator omillar mavjud.

Birinchidan, texnik infratuzilma muammolari. Hududlardagi sudlar:

- yetarli darajada zamonaviy kompyuter texnikasi bilan ta'minlanmagan;
- barqaror internet aloqasiga ega emas;
- elektr energiyasi uzilishlari tizim ishlashiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda²⁰.

Ikkinchidan, protsessual qonunchilikdagi bo'shliqlar. Amaldagi protsessual kodekslarda:

- elektron dalillarni sudda qo'llash tartibi aniq belgilanmagan;
- elektron hujjatlarning yuridik kuchi masalalari yetarli darajada tartibga solinmagan;
- sud majlislarini onlayn o'tkazish tartibi to'liq ishlab chiqilmagan²¹.

Uchinchidan, raqamli savodxonlik masalalari. Fuqarolar, ayniqsa keksa yoshdagi va qishloq joylarda yashovchi aholi:

- elektron xizmatlardan foydalanish ko'nikmalariga ega emas;
- elektron imzodan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda;
- sud tizimining raqamli xizmatlari haqida yetarli ma'lumotga ega emas²².

To'rtinchidan, kadrlar salohiyati. Sud tizimi xodimlari:

• axborot texnologiyalari sohasida yetarli bilim va ko'nikmalarga ega emas;

• yangi tizimlar bilan ishlash bo'yicha malaka oshirish kurslaridan o'tish imkoniyati cheklangan;

- texnik nosozliklar yuzaga kelganda ularni bartaraf etishda mutaxassislar yetishmaydi²³.

O'zbekiston Respublikasida sud tizimini raqamlashtirish sohasida so'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatda "Elektron sud" tizimini joriy etish, sud hujjatlari va qarorlarining elektron reyestrini yaratish, videokonferensaloqa tizimini rivojlantirish kabi yo'nalishlarda tizimli chora-tadbirlar olib borilmoqda.

O'zbekistonda "Elektron sud" tizimi²⁴ 2017-yildan boshlab bosqichma-bosqich joriy etila boshlandi. Hozirgi kunda tizim quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

¹⁸ Karimov, B.B. Sud ishlarini avtomatik taqsimlash tizimi: afzallik va kamchiliklar // Huquq va boshqaruv. – 2024. – №2. – B. 33-38.

¹⁹ Imzoi elektroni (IMZO): dastur va tavsifat. – Dushanbe: Agentii innovatsiya, 2025. – 42 b.

²⁰ Rahmonov, S.Sh. Tojikistonda elektron sudlov tizimini rivojlantirishning infrasoxtoyriy muammolari // Payomi Sudi Oliy Jumhuri Tojikiston. – 2024. – №4. – S. 22-29.

²¹ Abdullobekzoda, T.A. Elektron dalillarni sudda qo'llashning protsessual muammolari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №3. – B. 45-51.

²² Qodirov, M.M. Aholining raqamli savodxonligi va elektron sudlov xizmatlaridan foydalanish masalalari // Iqtisod va innovatsiya. – 2025. – №1. – B. 67-72.

²³ Sudi Oliy Jumhuri Tojikiston. Sud tizimi xodimlarini raqamli texnologiyalar bo'yicha tayyorlash konsepsiyasi. – Dushanbe, 2024. – 18 s.

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. "Elektron sudlov" axborot tizimi. – URL: <https://my.sud.uz> (murojaat sanasi: 16.03.2026).

- da'vo arizalari va boshqa sud hujjatlarini elektron shaklda yuborish;
- sud majlislari to'g'risidagi xabarnomalarni elektron shaklda olish;
- sud qarorlari bilan elektron shaklda tanishish;
- sud majlislarning audio va video yozuvlaridan foydalanish;
- sud ishlari holati to'g'risida onlayn ma'lumot olish.

Sud hujjatlari va qarorlarining elektron reyestri. Sud hujjatlari va qarorlarining yagona elektron reyestri yaratilgan bo'lib, unda:

- barcha sudlarning qarorlari elektron shaklda jamlangan;
- fuqarolar va tashkilotlar sud qarorlari bilan erkin tanishish imkoniyatiga ega;
- sud amaliyotining yagonaligi ta'minlangan;
- sud qarorlarining ijrosi ustidan elektron nazorat o'rnatilgan.

Sud majlislari videokonferensaloqa orqali o'tkazish tizimi keng joriy etilgan. 2024-yil yakuniga ko'ra:

- barcha viloyat markazlaridagi sudlar videokonferensaloqa tizimiga ulangan;
- tergov izolyatorlari va qamoqxonalarda videokonferensaloqa punktlari tashkil etilgan;
- COVID-19 pandemiyasi davrida ushbu tizim sud faoliyatining uzluksizligini ta'minlashda muhim rol o'ynagan.

Tojikiston Respublikasida elektron sud tizimini rivojlantirish tajribasini o'rganish, undagi ijobiy jihatlari va mavjud kamchiliklarni tahlil qilish O'zbekiston uchun bir qator muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi. Quyida Tojikiston tajribasiga asoslangan holda O'zbekiston elektron sud tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar keltirilgan.

1. Huquqiy bazani mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar:

Birinchidan, "elektron sud" konsepsiyasini joriy etishning yagona huquqiy asoslarini belgilovchi maxsus qonun qabul qilish maqsadga muvofiq. Tojikiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, "Sudlar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanish imkoniyati to'g'risida"gi alohida qonunning mavjudligi sud tizimining ochiqligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi²⁵. O'zbekistonda ham shunday qonunni ishlab chiqish va qabul qilish elektron sud tizimining huquqiy asoslarini mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, protsessual kodekslarga elektron dalillarni sudda qo'llash tartibini aniq belgilovchi o'zgartirishlar kiritish zarur. Tojikistonda ushbu masala bo'yicha qonunchilikda mavjud bo'shliqlar sud amaliyotida turlicha yondashuvlarga sabab bo'lmoqda²⁶. O'zbekiston bu borada:

- elektron dalillarning turlarini (elektron hujjatlar, elektron xabarlar, video va audio yozuvlar, ma'lumotlar bazalari va b.) aniq belgilashi;
- elektron dalillarni taqdim etish, tekshirish va baholash tartibini ishlab chiqishi;
- elektron dalillarning haqiqiylikini tasdiqlash mexanizmlarini (blokcheyn, raqamli imzo va b.) joriy etishi lozim.

²⁵ Qonuni Jumhurii Tojikiston "Dar borai dastrasi ba ittilooti faoliyati sudho" az 25 iyuni soli 2021, №1783.

²⁶ Abdullobekzoda, T.A. Elektron dalillarni sudda qo'llashning protsessual muammolari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №3. – B. 45-51.

Uchinchidan, sud majlislarini to‘liq onlayn o‘tkazish tartibini belgilovchi alohida normativ hujjat ishlab chiqish tavsiya etiladi. Tojikistonda videokonferensaloqa tizimidan keng foydalanilayotgan bo‘lsa-da, uni to‘liq onlayn sud majlislariga qadar rivojlantirish masalasi ochiqligicha qolmoqda²⁷. O‘zbekiston bu borada:

- onlayn sud majlislarini o‘tkazish shartlari va tartibini;
- ishtirokchilarning huquq va majburiyatlarini;
- onlayn sud majlislarini o‘tkazishda texnik talablarni aniq belgilashi kerak.

2. Infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar:

Birinchidan, hududlardagi sudlarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlashni yakunlash zarur. Tojikistonda hududlardagi sudlarning texnik jihozlanish darajasi turlicha bo‘lib, bu tizimning bir xilda ishlashiga to‘sqinlik qilmoqda²⁸. O‘zbekiston:

- barcha sudlarni zamonaviy kompyuter texnikasi, printerlar, skanerlar va boshqa zarur jihozlar bilan ta‘minlashi;
- barqaror va yuqori tezlikdagi internet aloqasini o‘rnatishi;
- elektr energiyasi uzilishlarida tizim uzluksiz ishlashini ta‘minlovchi zaxira elektr ta‘minoti tizimlarini (generatorlar, uzluksiz quvvat manbalari) joriy etishi lozim.

Ikkinchidan, “Elektron sud” tizimining Yagona elektron hujjat aylanish tizimi va boshqa davlat axborot tizimlari bilan integratsiyasini kuchaytirish tavsiya etiladi. Tojikistonda Yagona elektron hujjat aylanish tizimi joriy etilgan bo‘lib, bu sudlar va boshqa davlat organlari o‘rtasida hujjat almashinuvini sezilarli darajada tezlashtirgan. O‘zbekiston:

- “Elektron sud” tizimini “Elektron hukumat” tizimi, “Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali” (my.gov.uz) va idoraviy axborot tizimlari bilan to‘liq integratsiyalashi;
- idoralararo elektron hujjat aylanishini to‘liq avtomatlashtirishi;
- ma‘lumotlarning bir marta kiritilishini ta‘minlashi kerak.

Uchinchidan, mobil ilovalar orqali sud xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Tojikistonda IMZO mobil ilovasi orqali fuqarolar hujjatlarni elektron imzolash va davlat organlariga elektron murojaat yuborish imkoniyatiga ega²⁹. O‘zbekiston:

- “Elektron sud” tizimining mobil versiyasini ishlab chiqishi va takomillashtirishi;
- fuqarolarga mobil ilova orqali sud ishlari holatini kuzatish, sud qarorlari bilan tanishish, hujjatlarni yuborish imkoniyatlarini yaratishi;
- mobil ilovani sodda va qulay interfeys bilan ta‘minlashi lozim.

3. Elektron dalillarni qo‘llash tartibini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar:

Birinchidan, elektron dalillarni sudda qo‘llash bo‘yicha yagona uslubiy qo‘llanma ishlab chiqish va tasdiqlash tavsiya etiladi. Tojikiston va O‘zbekistonda ham ushbu sohada aniq

²⁷ Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston. Hisoboti faoliyati sudho dar samti raqamikonuni. – Dushanbe, 2025. – 45 s.

²⁸ Rahmonov, S.Sh. Tojikistonda elektron sudlov tizimini rivojlantirishning infrasoxtoyriy muammolari // Payomi Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston. – 2024. – №4. – S. 22-29.

²⁹ Imzoi elektroni (IMZO): dastur va tavsiyot. – Dushanbe: Agentii innovatsiya, 2025. – 42 b.

tartiblarning yoʻqligi sud amaliyotida turlicha yondashuvlarga sabab boʻlmoqda. Uslubiy qoʻllanmada:

- elektron dalillarni sudga taqdim etish tartibi;
- elektron dalillarni tekshirish metodikasi;
- elektron dalillarni baholash mezonlari;
- elektron dalillarni saqlash va arxivlash tartibi belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, elektron dalillarning haqiqiylikini tasdiqlashda blokcheyn texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlarini oʻrganish va joriy etish maqsadga muvofiq. Tojikistonda bu borada tajribalar hali boshlangʻich bosqichda. Oʻzbekiston:

- elektron dalillarni saqlash va ularning oʻzgarishsizligini taʼminlashda blokcheyn texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlarini oʻrganishi;
- ushbu sohada pilot loyihalarni amalga oshirishi;
- xalqaro tajribani (Estoniya, Singapur va b.) oʻrganishi kerak.

Uchinchidan, elektron dalillar bilan ishlash boʻyicha sudyalari va sud xodimlarining malakasini oshirish tizimini yoʻlga qoʻyish zarur. Har ikki davlatda ham kadrlar malakasini oshirish masalasi dolzarb boʻlib qolmoqda³⁰. Oʻzbekiston:

- sudyalari va sud xodimlari uchun elektron dalillar bilan ishlash boʻyicha maxsus oʻquv kurslarini tashkil etishi;
- ushbu kurslarni muntazam (yiliga kamida bir marta) oʻtkazishi;
- amaliy mashgʻulotlar va simulyatsiyalar orqali koʻnikmalarni shakllantirishi lozim.

4. Raqamli savodxonlikni oshirish boʻyicha tavsiyalar:

Birinchidan, aholining elektron sud xizmatlaridan foydalanish boʻyicha bilim va koʻnikmalarini oshirishga qaratilgan keng koʻlamli tushuntirish ishlarini olib borish zarur. Tojikistonda aholining raqamli savodxonligi pastligi elektron xizmatlardan foydalanish darajasiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda³¹. Oʻzbekiston:

- ommaviy axborot vositalari orqali elektron sud tizimi haqida tushuntirish ishlarini kuchaytirishi;
- ijtimoiy tarmoqlar va YouTube orqali videodarsliklar tayyorlashi;
- fuqarolarga elektron sud xizmatlaridan foydalanish boʻyicha bepul maslahatlar berish tizimini yoʻlga qoʻyishi kerak.

Ikkinchidan, raqamli savodxonlikni oshirish boʻyicha davlat dasturlarida elektron sud xizmatlaridan foydalanishga oid modullarni kiritish tavsiya etiladi. Oʻzbekistonda raqamli savodxonlikni oshirish boʻyicha “Raqamli Oʻzbekiston — 2030” dasturi doirasida tizimli ishlar olib borilmoqda. Ushbu dastur doirasida:

- aholining barcha qatlamlari, ayniqsa qishloq joylarda yashovchilar, keksa yoshdagi fuqarolar uchun maxsus oʻquv kurslari tashkil etilishi;
- elektron sud xizmatlaridan foydalanish boʻyicha qoʻllanmalar va bukletlar nashr etilishi;

³⁰ Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston. Sud tizimi xodimlarini raqamli texnologiyalar boʻyicha tayyorlash konsepsiyasi. – Dushanbe, 2024. – 18 s.

³¹ Qodirov, M.M. Aholining raqamli savodxonligi va elektron sudlov xizmatlaridan foydalanish masalalari // Iqtisod va innovatsiya. – 2025. – №1. – B. 67-72.

○ mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikda tushuntirish ishlari olib borilishi lozim.

Uchinchidan, elektron imzo va identifikatsiya tizimlaridan foydalanishni soddalashtirish va ommalashtirish zarur. Tojikistonda IMZO mobil ilovasi orqali elektron imzodan foydalanish kengayib borayotgan bo'lsa-da, aholining faol qismi bu xizmatlardan hali to'liq foydalanmayapti³². O'zbekiston:

- elektron imzo olish jarayonini soddalashtirishi;
- mobil identifikatsiya tizimini rivojlantirishi;
- davlat xizmatlaridan foydalanishda elektron imzoning afzalliklarini keng targ'ib qilishi kerak.

5. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar:

Eng avvalo, Tojikiston va O'zbekiston o'rtasida elektron sud tizimini rivojlantirish sohasidagi hamkorlikni kengaytirish maqsadga muvofiq. Ikki qardosh davlat tajriba almashish, qo'shma loyihalar amalga oshirish va mutaxassislar almashinuvini yo'lga qo'yish orqali ushbu sohadagi islohotlarni jadallashtirishi mumkin.

Ikkinchidan, Estoniya, Singapur va Rossiya Federatsiyasi kabi elektron sud tizimini muvaffaqiyatli rivojlantirgan davlatlar tajribasini o'rganish va joriy etishni davom ettirish zarur. Ushbu davlatlar tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali elektron sud tizimini rivojlantirish jarayonlarini jadallashtirish mumkin.

Uchinchidan, xalqaro tashkilotlar — Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD), Xalqaro huquqni rivojlantirish tashkiloti (IDLO), BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) bilan hamkorlikda elektron sud tizimini rivojlantirish bo'yicha qo'shma loyihalarni amalga oshirish tavsiya etiladi.

Xulosa. Tojikiston Respublikasida elektron sud tizimini rivojlantirish tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini tahlil qilish quyidagi asosiy xulosalarni chiqarish imkonini beradi.

Tojikistonda "elektron sud" konsepsiyasini joriy etish bo'yicha mustahkam huquqiy baza yaratilgan bo'lib, "Sudlar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanish imkoniyati to'g'risida"gi qonun, Iqtisodiy protsessual kodeksga kiritilgan o'zgartirishlar va "Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar rivojlanishi yillari" dasturi ushbu sohadagi asosiy huquqiy hujjatlar hisoblanadi.

Tojikiston sud tizimida videokonferensaloqa, elektron hujjat aylanishi va ishlarni avtomatik taqsimlash tizimlarini joriy etish sud jarayonlarining samaradorligi, tezkorligi va ochiqligini oshirishda ijobiy natijalar bermoqda.

Tojikistonda elektron sud tizimini rivojlantirishda hududlardagi sudlarning texnik jihozlanish darajasi turlicha ekanligi, protsessual qonunchilikda elektron dalillarni qo'llash tartibi aniq belgilanmaganligi, aholining raqamli savodxonligi pastligi va kadrlar malakasini oshirish zarurati kabi muammolar mavjud.

³² Qodirov, B. T. Hududlarda elektron sud tizimini rivojlantirishning infratuzilmaviy masalalari // Iqtisod va moliya. – 2024. – № 4. – B. 45–50.

O‘zbekistonda elektron sud tizimini rivojlantirish bo‘yicha huquqiy asoslar yaratilgan, ammo Tojikiston tajribasi shuni ko‘rsatadiki, huquqiy bazani yanada takomillashtirish, ayniqsa elektron dalillarni qo‘llash tartibini aniq belgilash zarur.

Tojikiston tajribasi asosida O‘zbekiston uchun quyidagi yo‘nalishlarda tavsiyalar ishlab chiqildi:

- huquqiy bazani mustahkamlash (elektron sud to‘g‘risida alohida qonun qabul qilish, protsessual kodekslarga o‘zgartirishlar kiritish);
- infratuzilmani rivojlantirish (hududlardagi sudlarni texnik jihozlash, tizimlar integratsiyasini kuchaytirish, mobil ilovalarni takomillashtirish);
- elektron dalillarni qo‘llash tartibini takomillashtirish (uslubiy qo‘llanma ishlab chiqish, blokcheyn texnologiyasini joriy etish, sudyalarni malakasini oshirish);
- raqamli savodxonlikni oshirish (tushuntirish ishlarini kuchaytirish, davlat dasturlariga modullar kiritish, elektron imzodan foydalanishni soddalashtirish);
- xalqaro hamkorlikni rivojlantirish (Tojikiston va boshqa davlatlar bilan tajriba almashish, xalqaro tashkilotlar bilan qo‘shma loyihalar amalga oshirish).

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish O‘zbekistonda elektron sud tizimini rivojlantirish jarayonlarini jadallashtirish, sud tizimining ochiqligi va samaradorligini oshirish, aholining odil sudlovga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

I. Normativ-huquqiy hujjatlar:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining** “Sud hokimiyati organlari faoliyatini raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori, 03.09.2020-y., PQ-4818-son // Lex.uz. – URL: <https://lex.uz/docs/4979140> (murojaat sanasi: 15.03.2026).
2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining** “Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar rivojlanishi yillari” dasturi to‘g‘risidagi Farmoni, 2025-yil // Lex.uz. – URL: <https://lex.uz> (murojaat sanasi: 15.03.2026).
3. **Qonuni Jumhurii Tojikiston** “Dar borai dastrasi ba ittilooti faoliyati sudho” az 25 iyuni soli 2021, №1783 // Adliya vazirligi qonun hujjatlari bazasi. – URL: <https://mmk.tj> (murojaat sanasi: 15.03.2026).
4. **Qonuni Jumhurii Tojikiston** “Dar borai vorid namudani ta’jyiru ilovaho ba Kodeksi mufroiavii iqtisodii Jumhurii Tojikiston” az 19 marti soli 2020. – URL: <https://mmih.tj> (murojaat sanasi: 15.03.2026).
5. **Qarori Hukumati Jumhurii Tojikiston** “Dar borai Barnomai rushdi iqtisodi raqami va innovatsiyaho dar solhoi 2025-2030” az 15 dekabri soli 2024, №765. – URL: <https://mmih.adlia.tj> (murojaat sanasi: 15.03.2026).

II. Oliy sud va Davlat organlari hisobotlari:

6. **Agentii innovatsiya va texnologiyahoi raqamii nazdi Prezidenti Jumhurii Tojikiston.** Yagona sistemai elektroni idorakuunii hujjat-ho: natijaho va durnamo. – Dushanbe, 2025. – 28 s.
7. **Sudi Oliy Jumhurii Tojikiston.** Hisoboti faoliyati sudho dar samti raqamikononi. – Dushanbe, 2025. – 45 s.

8. **Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston.** Ma'ruza dar Forumi baynalmilalii "Shakli elektronii adolati sudi". – Dushanbe, 2025. – 23 aprel.
9. **Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston.** Sud tizimi xodimlarini raqamli texnologiyalar bo'yicha tayyorlash konsepsiyasi. – Dushanbe, 2024. – 18 s.

III. Ilmiy maqola va nashrlar:

10. **Abdujabborov, M.A.** Elektron hukumat: Tojikiston sharoitida shakllanish xususiyatlari va rivojlanish muammolari // Fan va innovatsiya. – 2014. – №2. – B. 178-181.
11. **Abdullobekzoda, T.A.** Elektron dalillarni sudda qo'llashning protsessual muammolari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №3. – B. 45-51.
12. **Abdullobekzoda, T.A.** Evolyutsiya normativnoy reglamentatsii instituta primeneniya elektronnoy informatsii v ugovovno-protsessualnom zakonodatelstve Respubliki Tadjikistan // Tribuna molodyx uchenyx. – 2024. – №2. – S. 45-52.
13. **Imzoi elektroni (IMZO):** dastur va tavsiyot. – Dushanbe: Agentii innovatsiya, 2025. – 42 b.
14. **Ismoilov, Sh.B.** O'zbekistonda elektron sud tizimini rivojlantirish istiqbollari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2022. – №3. – B. 25-32.
15. **Karimov, B.B.** Sud ishlarini avtomatik taqsimlash tizimi: afzallik va kamchiliklar // Huquq va boshqaruv. – 2024. – №2. – B. 33-38.
16. **Karimov, I.A.** Elektron sudlov tizimini joriy etishning dolzarb muammolari // Qonun ustuvorligi. – 2024. – №3. – B. 32-38.
17. **Karimzoda, R.Sh.** Naqshi raqamishavi dar adolati sudii Tojikiston. – Sudi nohiyai Ismoili Somonii shahri Dushanbe. – 2025.
18. **Muhammadjonov, U.X.** "Elektron sud" tizimini joriy etishning huquqiy asoslari // O'zbekiston huquqiy axborotnomasi. – 2021. – №4. – B. 12-18.
19. **Qodirov, B.T.** Hududlarda elektron sud tizimini rivojlantirishning infratuzilmaviy masalalari // Iqtisod va moliya. – 2024. – №4. – B. 45-50.
20. **Qodirov, M.M.** Aholining raqamli savodxonligi va elektron sudlov xizmatlaridan foydalanish masalalari // Iqtisod va innovatsiya. – 2025. – №1. – B. 67-72.
21. **Rahmonov, S.Sh.** Tojikistonda elektron sudlov tizimini rivojlantirishning infrasoxtoyriy muammolari // Payomi Sudi Oliy Jumhuriy Tojikiston. – 2024. – №4. – S. 22-29.
22. **Raxmatjonzoda, R.R.** Perspektivy sifrovoy modernizatsii ugovovnogo protsessa v Tadjikistane // Vestnik SPbGU. Pravo. – 2022. – T. 13. – №2. – S. 345-360.
23. **Saidov, A.A.** Raqamli iqtisodiyot va sud tizimini modernizatsiya qilish // Jamiyat va boshqaruv. – 2023. – №1. – B. 45-51.

IV. Internet resurslari:

24. **O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi.** "Elektron sudlov" axborot tizimi. – URL: <https://my.sud.uz> (murojaat sanasi: 16.03.2026).